

ЕСТЕТИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР МУЗИКОЛОГІЇ

УДК 78.9

DOI: <https://doi.org/10.33398/2310-0583.2020.46.270.284>

Наталія Сиротинська

ВПЛИВ НІМЕЦЬКИХ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ТРАКТАТІВ НА СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ П'ЯТИЛІНІЙНОЇ НОТАЦІЇ¹

Сиротинська Наталія Ігорівна – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедру музичної медієвістики та україністики, Львівська національна музична академія імені М.В. Лисенка, Львів (Україна). E-mail: nsyrotynska@gmail.com
ORCID 0000-0001-9542-4574

Вплив німецьких музично-теоретичних трактатів на створення української п'ятилінійної нотації

У статті розглянуто передумови створення української п'ятилінійної нотації, яка прийшла на зміну середньовічному невменному нотопису. Визначено її вирішальне значення у впровадженні багатоголосого співу в літургійний обряд Української Церкви. Розглянуто значення у цьому процесі Львівського братства (XVI) і західноєвропейської поліфонії. Вивчено історичну перспективу соціокультурних зв'язків Львова та Німеччини та визначено ключову роль німецьких теоретичних трактатів. Метою статті є спроба окреслити значення німецьких теоретичних трактатів у створенні української п'ятилінійної нотації у Львові наприкінці XVI століття.

Методологія дослідження полягає у застосуванні історичного, культурологічного і теоретико-аналітичного методів. Це дозволило простежити і визначити місце німецької культури в соціокультурному середовищі Львова і реформуванні музичного мистецтва.

Створення українського типу п'ятилінійного письма викликane впровадженням багатоголосої практики літургійного співу в обряд Української Церкви в останій чверті XVI століття. Це відбулося

---

¹ Стаття написана за час перебування авторки на науковому стажуванні в Німеччині, в Інституті Східних Церков Вюрцбурзького університету Юліуса Максиміліана (Ostkirchlichen Institut der Julius Maximilians Universität, Würzburg) в рамках стипендії КААД (Katholischer Akademischer Ausländer Dienst).

завдяки активності Львівського братства, що домоглося офіційного визнання багатоголосся. Цей факт засвідчує грамота Александрійського патріарха Мелетія Пітаса. В процесі створення лінійної нотації у реєстрі бібліотеки та приватних книгозбірень старшин Львівського братства зафіксовано знаходження відомих в Європі теоретичних трактатів, створених німецькими музичними теоретиками. Відтак можна припустити їх ключове значення у створенні українського лінійного нотопису в середовищі Львівського братства.

Ключові слова: Львівське братство, п'ятилінійні нотація, теоретичні трактати, німецький вплив, Андреас Орнітопарх-Фогельзанд, Йоган Шпантенберг.

Постановка проблеми. Великий вплив на розвиток української культури в XVI столітті відіграла діяльність Львівського братства, уславленого, насамперед, впровадженням практики багатоголосого співу в літургійний обряд Української Церкви¹. Цьому процесу передувало створення п'ятилінійної нотації, що прийшла на зміну середньовічному типу невменного запису. Завдяки цій реформі стало можливим записувати окремі партії багатоголосого співу. Відтак дослідження етапу становлення українського хорового багатоголосся передбачає вивчення передумов розвитку лінійного письма. В цьому контексті важливим є врахування освітніх ініціатив Львівського братства на тлі мультикультурного соціального середовища міста, зокрема, впливу німецької культури.

Виклад основного матеріалу. Реформування церковного співу Української Православної Церкви стало революційним кроком на шляху розвитку національної музичної культури. В майбутньому це привело, зокрема, до створення мистецьких шедеврів композиторами Золотої доби М. Березовським, А. Веделем і Д. Бортнянським. Натомість в XVI столітті братчики лише розпочали адаптацію західноєвропейського багатоголосся на українському ґрунті. Силами братського хору виконувалися дванадцятиголосі композиції і завдяки такій ініціативі й активній позиції, багатоголосий спів офіційно визнав окремою грамотою Александрійський патріарх

---

¹Львівське братство вперше згадане у 1544 році як об'єднання «співбратів і сусідів» – патронів церкви парафіян при Успенській церкві на Руській вулиці, а з 1573 р. як «старшин братства Богородиці». І лише наприкінці 1585 р. українські міщани виробили статут своєї організації – Успенського братства [Цит. за: 6, с. 141].

Мелетій Пігас [13, с. 211]. Відтоді й розпочалося активне розповсюдження партесного співу в літургійній практиці Української Церкви.

Важливо відзначити безумовну умову такого досягнення – високий рівень музичної освіченості та поінформованості в царині західної багатоголосої практики. Це добре відображає реєстр бібліотеки та приватних книгозбірень старшин Львівського братства, де серед чисельних книг представлені і важливі музичні трактати доби. Зокрема, у приватній колекції старшини Львівського братства українізованого грека Константина Мезапети зберігалася книжка про гармонію *Tabulatura musicae*, а також багато нот партесного співу, якими користувалися учні. В інших книгозбірнях Львова знаходились музичні підручники і трактати Андреаса Орнітопарха-Фогельзанда (Andreas Ornitoparchus-Vogelsand) *Musice activae micrologus* (1519)¹; Георга Лістеніуса (Georg Listenius) *Musica* (1537)²; Йогана Шпангенберга (Johann Spangenberg) *Questiones musicae in usum scholae Northusianae, oder wie man die Jugend leichtlich und recht im Singen unterweisen soll* («Питання музики для вжитку Нордгавзіанської школи, або як легко і правильно навчати молодь співів», 1542)³; Гайнріха Фабера (Heinrich Faber)⁴ *Compendium musicae* (1548) [16, с. 405]. Як бачимо, авторами всіх перелічених праць є німці, що свідчить про їх фаховий авторитет, а також підтверджує традиційну константу зв'язків Львова і Німеччини.

Взаємини львів'ян із мешканцями німецьких земель простежуються вже від часів Княжої доби. Зручне розташування міста на перетині важливих торговельних шляхів приваблювало, в першу чергу, чужинців німецького походження, які з часом зайняли високий соціальний статус⁵. Це засвідчено у Галицько-Волинському літописі, де йдеться про Данила Романовича, який на знак

¹ Андреас Орнітопарх-Фогельзанд (1490– біля 1590) – німецький музичний теоретик.

² Георг Лістеніус (1510 – дата смерті невідома) – німецький музичний теоретик.

³ Йоган Шпангенберг (1484 –1550) – німецький богослов і поет, музичний теоретик і композитор.

⁴ Гайнріх Фабер (перед 1500–1552) – німецький музичний теоретик, композитор і кантор.

⁵ У праці поета, міського писаря і бургомістра Львова Бартоломея Зіморевича (1597–1677) «Leopolis triplex» історія Львова поділяється на три періоди – «руський», «німецький» (період переваги німецьких колоністів) і «польський» (Цит. за: [5, с. 14]).

відновлення своєї влади в Галичі «поставив князівську хоругву на Німецьких воротах» (1238–1239 рр.) [4, с. 78]. Тож не дивно, що найстаршим написаним у Львові документом є збережена грамота Юрія II до Великого магістра Тевтонського ордену¹ Лютера фон Брауншвейга². Цей лист був написаний 11 лютого 1334 року і скріплений печатками самого князя, єпископа і княжих «баронів і та лицарів». Тевтонський Орден був довголітнім союзником Галицько-Волинської держави, з якою мав тісні торгівельні контакти [2, 10, 18]. Це також дозволяло Романовичам отримувати найновіші мілітарні досягнення [4, с. 80]. Німецькі технології простежуються і завдяки високому рівню ливарного виробництва, зокрема, вилитому в 1341 році дзвону собору Святого Юра чи збудованому у 1352 році першому латинському храмі Львова – костелі Марії Сніжної. Усі найстарші костели постали зусиллями німецьких поселенців та чернечих місій як характерні приклади німецької «цегляної готики» в її провінційному варіанті сілезького родоводу, оскільки як замовники, так і виконавці походили здебільшого саме звідтіля [1, с. 95].

Активне прибуття прибуття до Львова **німецьких колоністів** пов'язується також з приєднанням Галичини королем Казимиром III до Польщі (1349), а згодом із переданням королем Людовиком «Королівства руського» Володиславові (1372), володареві Опольського князівства в Сілезії. Столицею Володислава Опольського як князя Галицької Русі став Львів, тож він заохочував німецьке міщанство до поселення у галицьких містах [19]. В цьому **сприяло поширене використання у XIV–XV ст. освіченою верхівкою німецької мови, яка була мовою міжнаціонального спілкування поруч із латинською**. Це пришвидшувало інтеграцію Львова у культурний простір Західної і Центральної Європи, оскільки для більшості мешканців «магдебурзьких міст» німецька мова була зрозумілою. Нею велися записи в актових книгах

---

¹ Тевтонський Орден був довголітнім союзником Галицько-Волинської держави. Такі близькі контакти Романовичів дозволяли їм приймати найновіші мілітарні досягнення і випереджувати інші руські землі (Цит. за: [3, с. 89]).

² Лютер фон Брауншвейг (Luther von Braunschweig, 1275–1335) був одним із найосвіченіших правителів Тевтонського ордену, займався літературною творчістю, писав вірші. На його замовлення була перекладена німецькою мовою і видана «Хроніка землі Пруської» Петра з Дусбурга, а також «Статути» для підвищення релігійності лицарів ордену.

магістрату наприкінці XIV століття, а також і дипломатичне листування [4, с. 84].

З німецькими джерелами пов'язані й найстарші історичні відомості про Львів. Такий опис знаходиться у німецькомовному щоденнику Мартина Груневега (Martin Gruneweg, 1562 – після 1606) родом з Гданська, який жив у Львові у 1582–1602 роки¹. Він фіксує думки містян щодо минулого міста, малює будинки і храми, а також фіксує три схематичні плани. Груневег постійно називає місто «руським Львовом», але пише про всіх мешканців – українців, німців, поляків, вірменів, євреїв з повагою, без конфесійних та етнічних упереджень [5, с. 13]. В той же час у Кельні, у складі шостого тому латиномовного видання «Міста світу» (1618) львівський аптекар Йоган Алембек (**Johann Alembek**)² публікує короткий нарис про Львів «Topographia civitatis Leopolitanae» («Топографія міста Львова») із загальним виглядом міста у гравюрі Франца Хогенберга (Frans Hogenberg)³:

Безумовно, що тривалі і тісні зв'язки з представниками німецьких земель суттєво впливали на музичне мистецтво Львова (17). Збереглося чимало свідчень про музикантів німецького походження, нотний репертуар та інструментарій (9), проте нашу увагу привернули згадані вище німецькі музичні трактати. Сам факт їх присутності у книгозбірнях Львова дозволяє припустити і їх практичне застосування в процесі створення національного типу

¹ Мартина Груневег був купцем і мандрівником, згодом ченцем ордену домініканців.

² Йоган Алембек (**Johann Alembek, 1535–1590**) вчився на аптекаря у Вроцлаві (1582–1586 рр.) і Падуї (1590-ті). Під час навчання він отримав пропозицію звід німецьких студентів підготувати опис Львова для шеститомної енциклопедії «Опис міст світу» («Civitates orbis terrarum»), яка виходила у 1592–1618 роках і присвячувалася імператору Максиміліану II Габсбургу.

³ Франц Хогенберг (1535–1590) – фламандський графік, гравер і картограф.

нотолінійного письма. Саме лінійна нотація уможливила опанувати техніку багатоголосого співу, а окрім того, створити Ірмологіон - найдавнішу українську нотолінійну літургійну книгу (12).

Перший Ірмологіон теж, найімовірніше, був створений у Львові (15), де за ініціативи Львівського братства формувався національний багатоголосий літургійний репертуар. Це, насамперед, і потребувало застосування п'ятилінійної нотації, у створенні якої безумовно використовували навчальні посібників для опанування західноєвропейської теорії музики і поліфонії. Відтак, ймовірно, що німецькі музично-теоретичні трактати збережені у Львові використовувалися братчиками в процесі створення українського типу лінійно-мензурального письма.

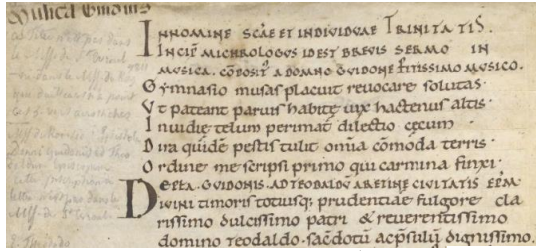
Хронологічно першим є трактат Андреаса Орнітопархуса (Andreas Ornithoparchus)¹ «Musice active micrologus» (Leipzig, 1517):

Ця назва запозичена із трактату Гвідо Аретинського², що ввійшов окремою частиною до збірника «Scientific treatises on Music, Mathematics, Astronomy and Astrology» (Наукові трактати з музики, математики, астрономії та астрології, 2-а чверть або 2-а половина XI ст.) [21]:

¹ Андреас Орнітопархус (1490–біля 1590) – німецький музичний теоретик. Народився в м. Майнінгені, в 1516 році отримав звання магістра. Зберігся єдиний трактат «Мікролог про практичесну музику» (*Musicae activae micrologus*), опублікований в Ляйпцігу в 1517, відтоді часто перевидавався, а в 1609 році був перекладений на англійську мову Джоном Даулендом.

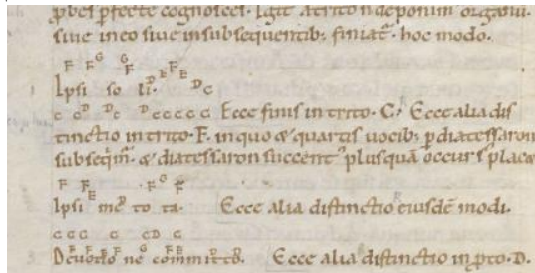
² Гвідо Аретинський (Guido d'Arezzo), народився 990 – помер близько 1050.

Цікаво відзначити використання імені Гвідо в формі акростиха¹ і в цей же спосіб було позначено назви ступенів звукоряду на основі молитви до св. Йоана Хрестителя:

UT queant laxis
REsonare fibris
Mira gestorum
FAmuli tuorum
SOLve polluti
LAbii reatum
 Sancte Iohannes (Si)

Тож надалі Гвідо позначає літерами над текстом прості мелодичні ходи:

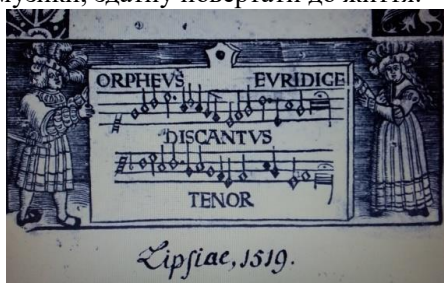

Запозичення назви трактату викликане насамперед авторитетом Гвідо Аретинського, чії ідеї й надалі розроблялися послідовниками в рамках традиції, що мало змінювалася впродовж століть [14, с. 325]. Початківців-виконавців треба було навчити читати музику, розпізнавати інтервали, враховувати зміну місця півтону, що

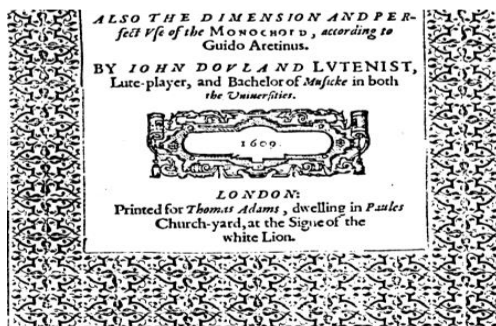
¹ Акростих – це такий спосіб віршування, в якому початкові літери кожного речення укладалися в окреме слово чи вираз, а згодом така практика допомогла встановити авторство багатьох творів. Найдавніший приклад акростиха спостерігаємо ще в старозавітній поезії, зокрема, у 118 псалмі, побудованому на основі послідовності строф, укладених згідно гебрайського алфавіту із 22-х літер (Цит. за: [7, с. 284]).

впливало на мелодію в процесі зміни гексахордів, розуміти модуси і особливості псалмодування. Подібну функцію виконували й українські ірмологіони, за якими навчали читати музику, вивчали теорію, враховувати зміну місця півтону, що створювали ефект «ладових мутацій» [11]. Як і трактати Гвідо, українські ірмологіони надовго залишаються основними навчальними посібниками для навчання співу і постійно переписуються.

Авторитет музики в цікавий спосіб підкреслюється ілюстрацією трактату Андреаса Орнітопархуса (1519). На титулці зображено міфологічні образів Орфея та Евридіки, що символізувало неймовірну силу музики, здатну повертати до життя:

В цьому контексті варто відзначити переклад цього трактату Джоном Даулендом (John Dowland, 1563–1626) англійською мовою в 1609 році¹. На титулці відсутні міфічні персонажі, зате вказується Гвідо Аретинський і сам автор Дж. Дауленд, який називає себе лютністом.

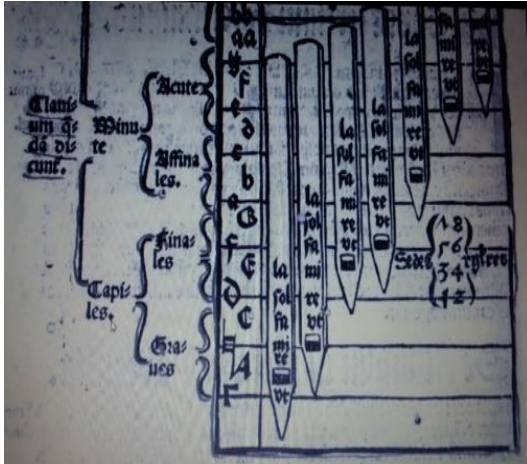

¹ Джон Дауленд (John Dowland, 1563–1626) – англійський композитор і лютніст. Більшість творів Дауленда є світськими, а серед духовних найбільш відомими є збірники сольних і ансамблевих пісень. Музику Дауленда неодноразово використовував Бенджамін Бріттен.

Трактат Андреаса Орнітопархуса складається з чотирьох частин, перші з яких є стандартними за змістом: основи/fundamentals, включно з модусами і нотація/notation, включно з інтервалами/пропорціями, натомість дві наступні відрізняються і суголосні запитам доби створення: богословські акценти/ecclesiastical accents і контрапункт/counterpoint [14].

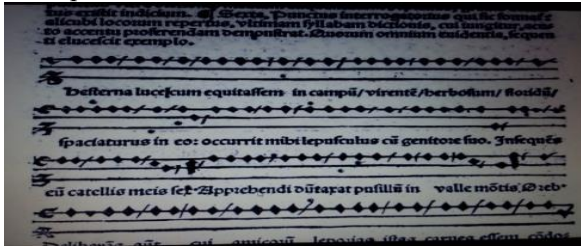
У трактаті Орнітопархус позначає спосіб зміни гексахордів релятивного звукоряду (C-fa-ut), квартова основа звукоряду виділяється висхідном русі від «сі» (позначено бекаром) до «сі бемоля» (позначено b):

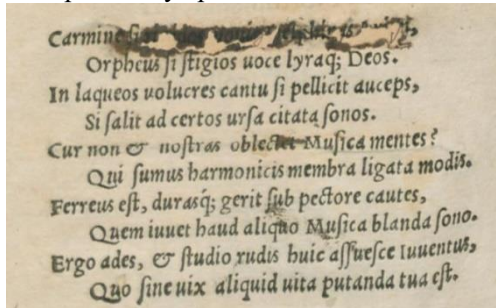
В трактаті зустрічаємо типи ключів, які використовуються в українських ірмологіях:

В трактаті Андреаса Орнітопархуса також відзначено спосіб мелодизованого прочитання богословських текстів:

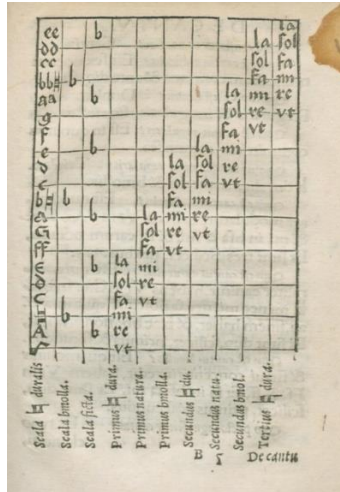

Проте коли мова заходить про мутацію, пояснення є дуже короткими і немає детальних прикладів. Ця тема докладно описана і проілюстрована в іншому трактаті, який згадується вище і теж присутній у бібліотеці Львівського братства. Це трактат Йогана Шпангенберга (1542) «Питання музики для вжитку Нордгузіанської школи, або як легко і правильно навчати молодь співів»/«*Questiones musicae in usum scholae Northusianae, oder wie man die Jugend leichtlich und recht im Singen unterweisen soll*» [22]. Початок трактату пошкоджений, але з фрагменту прочитується ім'я Орфея, що зустрічалося і в попередньому трактаті.

Цікаво, що в українських ірмологіонах початкові ілюстрації зазвичай зображують царя Давида або св. Йоана Дамаскіна, натомість у західних трактатах зустрічаємо Орфея, що можна пояснити ренесансними впливами і захопленням могутньої сили музики.

У трактаті Йогана Шпангенберга докладно викладено та проілюстровано основні теоретичні поняття, присутня подібна схема зміни гексахордів (*ut-re-mi-fa-sol-la*) у цефавтному звукоряді (*C-fa-ut*). Виокремлено також звукоряди дуральні, бемолярні і фікта:

Ця теоретична система зустрічається вже в трактатах XII століття. В нотних рукописах і маргіналіях гексахорди фіксуються від звуків С, G і F. Для останнього застосовується звук сі-бемоль і гексахорд отримує назву «moll» – «м'який» або «бемолярний», гексахорд від G використовує звук «сі» і називається «durum» – «твердий» або «дуальний», а гексахорд від С не використовує ані «сі» ані «сі бемоль» і називається натуральним. В сукупності три гексахорди охоплювали весь звукоряд григоріанського хоралу. Перехід від одного гексахорду до іншого був необхідний у тих випадках, якщо амбітус піснеспіву був ширший за сексту і ця практика з XIII століття отримала назву мутації. Цей спосіб співу перейшов також і до української монодії, що що докладно написала О. Цалай-Якименко. Це підтверджує компетентність представників львівського музично-освітнього середовища XVI ст. у тогочасних теоретичних працях, що відображали загальну картину західноєвропейської теоретичної думки та її практичне відображення в формі запису.

Висновки. Створення українського типу п'ятилінійного письма викликане впровадженням багатоголосої практики літургійного співу в обряд Української Церкви в останій чверті XVI ст. Це відбулося завдяки активності Львівського братства, що домоглося офіційного визнання багатоголосся і цей факт засвідчує грамота Александрійського патріарха Мелетія Пігаса. В процесі створення лінійної нотації у реєстрі бібліотеки та приватних книгозбірень

старшин Львівського братства зафіксовано знаходження відомих в Європі теоретичних трактатів, створених німецькими музичними теоретиками. Відтак можна припустити їх ключове значення у створенні українського лінійного нотопису в середовищі Львівського братства.

Література

1. Александрович В. Мистецтво княжої доби. *Історія Львова. У трьох томах*. Т. 1: 1256–1771. Львів: Центр Європи, 2006. С. 93–98.
2. Войтович Л. Тевтонський Орден у політиці Галицько-Волинського князівства. *Український історичний журнал*. Львів, 2010. № 6. С 4–17.
3. Войтович Л. Торгівля, ремесло, рільництво. *Історія Львова. У трьох томах*. Т. 1: 1256–1771. Львів: Центр Європи, 2006. С. 87–93.
4. Ісаєвич Я. Етноси, мови і релігії. Адміністративний устрій. *Історія Львова. У трьох томах*. Т. 1: 1256–1771. Львів: Центр Європи, 2006. С. 77–87.
5. Ісаєвич Я. Передмова. З історії дослідження Львова. *Історія Львова. У трьох томах*. Т. 1: 1256–1771. Львів: Центр Європи, 2006. С. 7–30.
6. Ісаєвич Я. Успенське братство. *Історія Львова. У трьох томах*. Т. 1: 1256–1771. Львів: Центр Європи, 2006. Т. 1: 1256–1772. С. 141–148.
7. Крип'якевич о. П. Артистична форма Псалма 118. *Каллофонія. Науковий збірник з історії церковної монодії та гімнографії*. Львів: Видавництво УКУ, 2002. Ч. 1. С. 283–296.
8. Ждан М. Романовичі і Німецький Хрестоносний орден. *Український історик*. Нью-Йорк, 1973. № 3–4. С. 54–68.
9. Мазепа Л., Мазепа Т. Шлях до Музичної Академії у Львові: в 2-х т. Том I. *Від доби міських музикантів до Консерваторії* [поч. XV ст. – до 1939 р.]. Львів: Сполом, 2003. 287 с.
10. Матузова В. Тевтонський орден у зовнішній політиці князя Данила Галицького. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії*. Чернівці, 1998. Т. 1. С. 50–57.
11. Цалай-Якименко О. Київська нотація як релятивна система. *Українське музикознавство*. Київ: Музична Україна, 1974. Вип. 9. С. 197–225.
12. Ясиновський Ю. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16-18 століть. Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження. Львів: Місіонер, 1996. 624 с.
13. Ясиновський Ю. Музика давнього Львова. *У трьох томах*. Т. 1: 1256–1771. Львів: Центр Європи, 2006. С. 209–213.
14. Bonnie J. Blackburn. Music theory and musical thinking after 1450. *Music as concept and practice in the late middle ages. The New Oxford history of Music*. Oxford, 2001. Vol. III. Part. 1. P. 301–342.
15. Das Lemberger Irnologion. Die älteste liturgische Musikhandschrift mit Fünfinnennotation aus dem Ende des 16. Jahrhunderts. Herausgegeben und

eingeleitet von Jurij Jasinovs'kyj, Übertragen und kommentiert Carolina Lutzka. Köln-Weimar-Wien, 2008. S. XXIII.

16. Jasinowśkyj J. Znaczenie eparchii przemyskiej w rozwoju ukraińskiej muzyki cerkiewnej. Polska – Ukraina: 1000 lat sąsiedstwa. T. 2: *Studia z dziejów chrześcijaństwa na pograniczu kulturowym i etnicznym*. Przemysł, 1994. S. 405.

17. Kijanowska-Kaminska L., Syrotynska N. Wpływ Ślązaków na kształtowanie kulturowo-społecznego oblicza Lwowa w okresie od XIV–XVII wieku. *Tradycje śląskiej kultury muzycznej*. Wrocław, 2017. Tom XIV. Część 1. S. 255–268.

18. Papée F. Historia miasta Lwowa w zarysie. Lwów, Warszawa, 1924. <http://www.lwow.com.pl/historia/papee.html>

19. Skoczek J. Stosunki kulturalne Śląska ze Lwowem w wiekach średnich. Katowice-Warszawa, 1937. 40 s.

20. Andreas Ornithoparchus-Vogelsand. *Musice activae micrologus* (1519). URL: <https://books.google.com.ua/books?id=Lgl7-iKHwxUC&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Andreas+Ornithoparchus%22&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwjS8ImEjo7rAhXos4sKHcsIBTEQ6AEwBnoECAgQA#v=onepage&q&f=false>

21. Guido d'Arezzo. *Micrologus id est brevis sermo in musica* (бл. 1026). URL: https://manuscrits-france-angleterre.org/view3if/pl/ark:/81055/vdc_100059055158.0x000001/f10

22. Johann Spangenberg. *Questiones musicae in usum scholae Northusianae, oder wie man die Jugend leichtlich und recht im Singen unterweisen soll* (1542). URL: <https://www.dilibri.de/stbrdfg/content/titleinfo/816371?lang=en>

References

1. Aleksandrovych, V. (2006) Mysteŭtvo kniazhoi doby. *Istoria Lvova*. V 3 t. Lviv: Zentr Evropy. T. 1. S. 93-98.
2. Vojtovych, L. (2010) Tevtonskiy Orden u polityci Halycko-Volynskoho kniazivstva. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. Lviv. № 6. S. 4–17.
3. Vojtovych, L. (2006) Torhivlja, remeslo, rilnyctvo. *Istoria Lvova*. V 3 t. Lviv: Zentr Evropy. T. 1. S. 87–93.
4. Isajevych, J. (2006) Etnosy, movy I religii. Administratyvnyi ustrij. *Istoria Lvova*. V 3 t. Lviv: Zentr Evropy. T. 1. S. 77–87.
5. Isajevych, J. (2006) Peredmova. Z istorii doslidzhennia Lvova. *Istoria Lvova*. V 3 t. Lviv: Zentr Evropy. T. 1. S. 7–30.
6. Isajevych, J. (2006) Uspenske bratstvo. *Istoria Lvova*. V 3 t. Lviv: Zentr Evropy. T. 1. S. 141–148.
7. Krypjakevych, P. (2002) Artystychna forma Psalma 118. Kalofonia. Naukovyi zbirnyk z istorii zerkovnoi monodii ta hymnografii. Lviv: Vydavnytvo UCU. Ch. 1. S. 283–296.
8. Zdan, M. (1973) Romanovychi i Khrestonosnyj orden. *Ukrainskyi istoryk*. New-York. № 3–4. S. 54–68.

9. Mazepa, L., Mazepa, T. (2003) *Shliah do Muzychnoi Akademii u Lvovi: v 2 t.* Lviv: Spolom. T.1. 287 s.
10. Matuzova, V. (1998) *Tevtonskiy orden u zovnishnii polityci kniazia Danyla Halyckoho. Pytannia starodavnoi ta seredniovichnoi istorii, arkhеolohii i etnohrafii.* Chernivci. T. 1. S. 50–57.
11. Zalaj-Yakymenko, O. (1974) *Kuivska notacia iak reliatyvna systema. Ukrainske muzykoznavstvo.* Kyiv: Muzychna Ukraina. V. 9. S. 197–225.
12. Yasinovskiy, Y. (1996) *Ukrainski ta biloruski notolinijni Irmoloi 16-18 stolit.* Kataloh I kodykolohichno-paleohrafichne doslidzhennia. Lviv: Misioner. 624 s.
13. Yasinovskiy, Y. (2006) *Muzyka davniogo Lvova. Istoria Lvova.* V 3 t. Lviv: Zentr Evropy. T. 1. S. 209–213.
14. Bonnie, J. Blackburn. (2001) *Music theory and musical thinking after 1450. Music as concept and practice in the late middle ages. The New Oxford history of Music.* Oxford. Vol. III. Part. 1. P. 301–342.
15. *Das Lemberger Irmologion* (2008) *Die älteste liturgische Musikhandschrift mit Fünfiniennotation aus dem Ende des 16. Jahrhunderts.* Herausgegeben und eingeleitet von Jurij Jasinov's'kyj, Übertragen und kommentiert Carolina Lutzka. Köln-Weimar-Wien. S. XXIII.
16. Jasinow's'kyj, J. (1994) *Znaczenie eparchii przemyskiej w rozwoju ukraińskiej muzyki cerkiewnej.* Polska – Ukraina: 1000 lat sąsiedztwa. *Studia z dziejów chrześcijaństwa na pograniczu kulturowym i etnicznym.* Przemysł. S. 405.
17. Kijanowska-Kaminska, L., Syrotynska, N. (2017) *Wpływ Ślązaków na kształtowanie kulturowo-społecznego oblicza Lwowa w okresie od XIV–XVII wieku.* *Tradycje śląskiej kultury muzycznej.* Wrocław. T. XIV. Cz. 1. S. 255–268.
18. Papée, F. (1924). *Historia miasta Lwowa w zarysie.* Lwów, Warszawa. <http://www.lwow.com.pl/historia/papee.html>
19. Skoczek, J. (1937) *Stosunki kulturalne Śląska ze Lwowem w wiekach średnich.* Katowice-Warszawa. 40 s.
20. Andreas Ornithoparchus-Vogelsand. *Musice activae micrologus* (1519) URL: <https://books.google.com.ua/books?id=Lgl7-iKHwxUC&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Andreas+Ornithoparchus%22&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwjS8ImEjo7rAhXos4sKHcIsBTEQ6AEwBnoECAgQA#v=onepage&q&f=false>
21. Guido d'Arezzo. *Micrologus id est brevis sermo in musica* (бл. 1026). URL: https://manuscrpts-france-angleterre.org/view3if/pl/ark:/81055/vdc_100059055158.0x000001/f10
22. Johann Spangenberg. *Questiones musicae in usum scholae Northusianae, oder wie man die Jugend leichtlich und recht im Singen unterweisen soll* (1542). URL: <https://www.dilibri.de/stbtrdfg/content/titleinfo/816371?lang=en>

Nataliya Syrotynska – Doctor of Art Criticism, Professor, Head of the Department of medieval studies and Ukrainian music, Lviv Mykola

Lysenko National Music Academy, Lviv (Ukraine). E-mail: nsyrotynska@gmail.com
ORCID 0000-0001-9542-4574

The influence of the German musical-theoretical treatises on the creation of the ukrainian five-line notation

The article considers the preconditions for the creation of the Ukrainian five-line notation, which replaced the medieval neumatic notation and its important role in the initiation and development of the polyphonic singing in the liturgical rite of the Ukrainian Orthodox Church.

Considered the an important role of the Lviv Brotherhood (XVI) and Western European polyphony in this process. The article highlights aspects the historical perspective of the socio-cultural relations between Lviv and Germany and determined the key role of the German theoretical treatises. The purpose of the article is to try to outline the significance of the German theoretical treatises in the creation of the Ukrainian five-line notation in Lviv at the end of the 16th century. The research methodology consists in the application of historical, culturological and theoretical-analytical methods. This allowed us to trace and determine the place of the German culture in the Lviv's socio-cultural environment and the reform of musical art.

The creation of the Ukrainian type of five-line writing was caused by the introduction of the polyphonic practice of liturgical singing in the rite of the Ukrainian Orthodox Church in the last quarter of the 16th century. This was due to the activity of the Lviv Brotherhood, which achieved the official recognition of polyphony. This fact is evidenced by the official letter of the Patriarch of Alexandria Meletius Pigas.

In the same time, when a linear notation was created, there many well-known European theoretical treatises are register in the library of the Lviv's Brotherhood and private book collections of the elders of the Lviv's Brotherhood. These treatises were created by German musical theorists. Therefore, we can establish their great importance in the creation of the Ukrainian five-line notation in the environment of the Lviv's Brotherhood.

Key words: *Lviv Brotherhood, five-line notations, theoretical treatises, German influence, Andreas Ornitoparch-Vogelzand, Johann Spangenberg.*

Стаття поступила до редакції 25.01.2020, прийнята до друку 25.02.2020.